

TOMASZ CZAPIEWSKI
Szczecin

REFERENDUM NIEPODLEGŁOŚCIOWE W SZKOCJI JAKO KLĘSKA I TRIUMF SZKOCKIEJ PARTII NARODOWEJ

WPROWADZENIE

Celem niniejszego artykułu jest wyjaśnienie, pozornie paradoksalnego, procesu wzmocnienia Szkockiej Partii Narodowej w okresie bezpośrednio po referendum dotyczącym niepodległości Szkocji, czyli od 18 września 2014 r. do końca stycznia 2016 r. Referendum, którego uczestnicy (mieszkańcy Szkocji powyżej 16. roku życia) musieli odpowiedzieć na pytanie: „Czy Szkocja powinna być niepodległym państwem?” (*Should Scotland be an independent country?*)¹, wygrali wyraźnie przeciwnicy niepodległości, zdobywając 2 001 926 głosów (55,3%), podczas gdy zwolennicy niepodległości 1 617 989 (44,7%)². Frekwencja wyborcza osiągnęła imponujący poziom 84,6%, co stanowiło najlepszy rezultat w historii wyborów w Zjednoczonym Królestwie od czasu upowszechnienia praw wyborczych. Oddano tylko 3 429 nieważnych głosów (0,09%). Choć formalnie stronami kampanii referendalnej były dwie organizacje, które powstały na jej potrzeby: *Yes Scotland* oraz *Better Together*, to oczywiście jest, że głównym przegranym była Szkocka Partia Narodowa (*Scottish National Party – SNP*). Partia, która od dekad pełniła funkcję lidera ruchu niepodległościowego, zdominowała całkowicie jego reprezentację w systemie politycznym, a z postulatu niepodległości uczyniła jedno ze swoich sztandarowych haseł programu³. Ale w powszechnej opinii, unioniści choć wygrali bitwę, to nie wygrali

¹ K. Wolniaczyk, *Szkocja po referendum. Analiza wyników i konsekwencje*, „Przegląd Konstytucyjny” 2015, t. 25, nr 3, s.131. Wedle pierwszego projektu, odrzuconego przez Izbę Gmin, uczestnicy referendum mieli mieć do wyboru trzy warianty odpowiedzi: 1) Czy zgadzasz się z tym, że Szkocja powinna być niepodległym krajem? 2) Czy zgadzasz się z tym, że Szkocja powinna zostać częścią Zjednoczonego Królestwa? 3) Czy zgadzasz się z tym, że Szkocja powinna zostać częścią Zjednoczonego Królestwa, pod warunkiem rozszerzenia zakresu dewolucji?

² Scottish Parliament Information Centre, *Scottish Independence Referendum 2014: Results*, Edynburg 2014; http://www.scottish.parliament.uk/ResearchBriefingsAndFactsheets/Scottish_Independence_Referendum_2014_Results.pdf (data wejścia na stronę 30.01.2016).

³ Sposób definiowania celu oraz metody jego osiągnięcia (czy tylko walka o cel główny w postaci niepodległości, czy stopniowo o poszerzenie zakresu autonomii) budziły spory frakcyjne przez wiele lat. O ewolucji *SNP* szeroko pisali m.in. M. Kaczorowska, *Szkocka Partia Narodowa – studium partii regionalnej*, „Studia Politologiczne” 2009, t. 14; M. Stradomski, *Przystanek niepodległość. Polityka szkockich neonacjonalistów*, Toruń 2013, T. Czapiewski, *Kształtowanie się systemu politycznego Szkocji*, Szczecin

wojny – od pierwszych dni po referendum panowała szczególna atmosfera, zwycięzcy byli pesymistyczni i rozbici, a przegrani zmobilizowani i aktywni. Co więcej, obóz zwycięzców pozwolił przeciwnikowi narzucić interpretację wydarzeń z września 2014 r.⁴ – liczne były komentarze o fałszowaniu głosów⁵, niesprawiedliwej kampanii, zwiedzionych obywatelach⁶, czy nawet zdradzonych „the 45” (od 45% głosów zwolenników niepodległości)⁷.

SNP powstała w 1934 r. w wyniku połączenia dwóch istniejących wcześniej organizacji – Narodowej Partii Szkocji (*National Party of Scotland*) oraz Szkockiej Partii (*Scottish Party*) i zrzeszała głównie zwolenników niepodległości lub szerokiej autonomii (*Home Rule*) Szkocji. Inicjatorem ich połączenia był John MacCormick, który uważał jedność za podstawę sukcesu ruchu narodowego w Szkocji. Pierwsze dziesięciolecie historii SNP były jednak pełne niepowodzeń. Przed wdrożeniem reformy dewolucyjnej (tworzącej m.in. Parlament Szkocki, bezpośrednio wybierany przez obywateli Szkocji) w latach 1997-1999, jedyny okres relatywnego znaczenia partii to lata 70. (wprowadzenie 11 posłów do Izby Gmin, poparcie ponad 30% w okręgach szkockich). Partia przez dekady ewoluowała, stając się partią proeuropejską (koncepcja „Niepodległości w Europie”), o wyraźnie lewicowym zabarwieniu programowym, wybierając metody stopniowego dochodzenia do celu ostatecznego (tzw. gradualizm – akceptacja form pośrednich na drodze do niepodległości). Przez całą swoją historię SNP jednoznacznie odżegnywała się od stosowania przemocy czy jakichkolwiek form nielegalnej działalności. Przełomem dla partii okazały się wybory do Parlamentu Szkockiego w 2007 r., które zakończyły się jej zwycięstwem i pozwoliły na uformowanie rządu mniejszościowego. Kolejne wybory, w 2011 r., przyniosły dalsze zwiększenie poparcia dla SNP (ponad 45% głosów oddanych w okręgach jednomandatowych) i pozwoliły na utworzenie rządu większościowego. Konsekwencją tego triumfu była zgoda rządu brytyjskiego na przeprowadzenie referendum dotyczącego niepodległości Szkocji, którego główne założenia zostały określone w tzw. porozumieniu edynburskim, podpisanym w 2012 r. przez Davida Camerona i ówczesnego Pierwszego Ministra Szkocji i zarazem lidera SNP – Alexa Salmonda.

cin 2011 oraz T. Czapiewski, *Czy istnieją centrolewicowi nacjonalści? Przypadek SNP*, „Acta Politica” nr 21, Szczecin 2009, s.107-119. Także P. Lynch, *SNP: The History of the Scottish National Party*, Cardiff 2013; G. Hassan (red.), *The Modern SNP: From Protest to Power*, Edynburg 2009 oraz J. Mitchell, L. Bennie, R. Johns, *The Scottish National Party: Transition to Power*, Oxford 2011. Przed pospiesznymi, jednoznacznymi ocenami może przestrzegać lektura artykułu I. McLean, *The Rise and Fall of the Scottish National Party*, „Political Studies” 1970, t. 18 nr 3, s. 357-372.

⁴ D. Torrance, *100 Days of Hope and Fear: How Scotland's Referendum was Lost and Won*, Edynburg 2014, s. 217.

⁵ E. Addley, *Scottish referendum vote-rigging claims spark calls for recount*, „The Guardian” 22.09.2014.

⁶ R. Mason, *Scotland could get 'revenge' for broken referendum promises, says Salmond*, „The Guardian” 14.10.2014.

⁷ C. Boyd, *Radical Scotland is here to stay*, „Soundings: A journal of politics and culture” 2015, t. 59, s.32-36.

Tabela 1

Wyniki SNP w wyborach do Izby Gmin w okręgach szkockich (w latach 1945-2015)

Rok	Poparcie dla SNP w %	Liczba mandatów dla SNP	Liczba mandatów możliwa do zdobycia
1945	1.2%	0	71
1950	0.4%	0	71
1951	0.3%	0	71
1955	0.5%	0	71
1959	0.5%	0	71
1964	2.4%	0	71
1966	5.0%	0	71
1970	11.4%	1	71
1974(II)	21.9%	7	71
1974(X)	30.4%	11	71
1979	17.3%	2	71
1983	11.7%	2	72
1987	14.0%	3	72
1992	21.5%	3	72
1997	22.1%	6	72
2001	20.1%	5	72
2005	17.7%	6	59
2010	19.9%	6	59
2015	50.0%	56	59

Źródło: opracowanie własne.

Szerszej podbudowy wymaga zdefiniowanie tytułowego sukcesu SNP, do którego kampania referendalna doprowadziła. W pierwszej kolejności jest to rezultat partii w *General Election 2015* – wyborach do brytyjskiej Izby Gmin 7 maja 2015 r.⁸ SNP udało się wprowadzić aż 56 posłów do parlamentu, co stanowiło największy triumf w historii partii (tabela nr 1). Laburzyści (*Labour Party*), w uważanej niedawno za ich matecznik Szkocji, zdobyli tylko jeden mandat i to dzięki względnie mało znanemu wcześniej Ianowi Murrayowi w *Edinburgh South*, postrzeganym jako tzw. okręg marginalny⁹. Klęska partii unionistycznych w Szkocji była kompletna – tak samo nie-

⁸ O. Hawkins, R. Keen, N. Nakatudde, *General Election 2015*, Londyn 2015 (raport dla Izby Gmin nr CBP7186).

⁹ Do przegranej SNP w okręgu konieczny był kandydat bliski autokompromitacji – Neil Hay, jak się okazało posiadacz konta twitterowego pod pseudonimem Paco Macsheepie, w którym m.in. nazwał przeciwników niepodległości Quslingami, a ludzi starszych niepełnosprawnymi intelektualnie. Taki pomysł

liczna jest szkocka reprezentacja Partii Konserwatywnej (w Szkocji występujących formalnie jako *Scottish Conservative and Unionist Party – SCUP*) oraz Szkockich Liberalnych Demokratów (*Scottish Liberal Democrats – SLD*)¹⁰. Wybory 2015 r. to też pierwsze dla *SNP* przełamanie trendu dwurzędowych wyborów. *SNP* w wyborach pierwszego rzędu (Izba Gmin) wypadła zazwyczaj znacznie gorzej niż w wyborach drugiego rzędu (Parlament Szkocki)¹¹, co motywowano najczęściej różną wagą poszczególnych wyborów oraz odmiennymi motywacjami wyborców¹².

Tabela 2

Wyniki wyborów do Izby Gmin w 2015 r. w okręgach szkockich.

Partia	Liczba mandatów	Różnica wobec liczby mandatów w 2011 r.	Liczba okręgów z wystawionymi kandydatami	Liczba głosów	Udział głosów (w %)	Różnica wobec udziału głosów w 2011 r.
<i>SNP</i>	56	+50	59	1,454,436	50.0	+30.1
<i>SLP</i>	1	-40	59	707,147	24.3	-17.7
<i>SCUP</i>	1	0	59	434,097	14.9	-1.8
<i>SLD</i>	1	-10	59	219,675	7.5	-11.3
<i>UKIP</i> ¹³	0	0	41	47,078	1.6	+0.9
<i>SGP</i> ¹⁴	0	0	32	39,205	1.3	+0.7

Źródło: opracowanie własne na podstawie O. Hawkins, R. Keen, N. Nakatudde, *General Election 2015*, Londyn 2015 (raport dla Izby Gmin nr CBP7186).

Inną miarą sukcesu *SNP* jest przyspieszona rozbudowa struktur członkowskich. Dane pokazują, że *SNP* jest obecnie największą partią w Szkocji, także jeżeli chodzi o liczbę członków, która określona jest na ponad 110 000¹⁵. W dniu referendum liczbę członków *SNP* określano na ok. 25 000, a w czasie drugich wyborów do Parlamentu Szkockiego w 2003 r. na niecałe 9000¹⁶. W epoce, która w politologii charakteryzo-

na kampanię pozwolił zdobyć szkockim laburzystom jedyny mandat. D. Taylor, *Nicola Sturgeon urged to sack SNP election candidate caught trolling rivals on Twitter*, „Daily Record” 23.04.2015.

¹⁰ Poza Murrayem, jedyni szkoccy posłowie nie pochodzący z *SNP* to David Mundell i Alistar Carmichael, którzy zdobyli mandaty kosztem Stewarta Hosie i Shony Robinson.

¹¹ K. Sobolewska-Myślik, *Partie i systemy partyjne na poziomie regionu. Przykład Szkocji i Katalonii*, Kraków 2012, s. 87.

¹² R. Wiszniewski, *Przełomy państwa współczesnego. Przypadek Szkocji i Katalonii*, Warszawa 2013, s. 90.

¹³ Partia Niepodległości Zjednoczonego Królestwa (*UK Independence Party – UKIP*).

¹⁴ Szkocka Partia Zielonych (*Scottish Green Party – SGP*).

¹⁵ D. Clegg, D. Bloom, *Nicola Sturgeon turns on 'unelectable' Labour as she reveals SNP membership has quadrupled to 114,000*, „Daily Mirror” 15.10.2015.

¹⁶ J. Mitchell, L. Bennie, R. Johns, *op.cit.*, s. 42.

wana jest powszechnie jako czas upadku modelu partii masowej¹⁷, musi to budzić uznanie. Dla porównania, w przypadku Szkockiej Partii Pracy (*Scottish Labour Party* – *SLP*) pojawiają się szacunki liczby członków w granicach 12 500–13 500, włączając zaś w to zarejestrowanych sympatyków nie więcej niż 28 000¹⁸.

Wyjątkowo korzystnie dla *SNP* kształtują się sondaże dotyczące kluczowych dla partii wyborów do Parlamentu Szkockiego w 2016 r. Średnia wysokość poparcia dla *SNP* wedle sondaży w okresie przed referendum (od stycznia do sierpnia 2014 r.) wynosiła odpowiednio 37% dla list regionalnych oraz 40% okręgów jednomandatowych¹⁹. Dla *SLP* wartości te wyniosły 30% oraz 34%, zaś torysów 13% i 14%. W okresie przed wyborami do Izby Gmin (od stycznia do kwietnia 2015 r.) średnia wartość poparcia dla *SNP* wyniosła już 43% i 50%, dla *SLP* 24% i 26%, a dla torysów dwukrotnie po 13%. Ostatnie sondaże (przeprowadzone od września 2015 r. do lutego 2016 r.) dały *SNP* średnio poparcie na poziomie 47% i 54%.

Tabela 3

Uśrednione poparcie w sondażach przed wyborami do Parlamentu Szkockiego w wybranych okresach w latach 2014–2016

Okres	SNP		SLP		SCUP	
	Okręgi	Listy	Okręgi	Listy	Okręgi	Listy
I-VIII 2014	37%	40%	30%	34%	13%	14%
I-IV 2015	43%	50%	24%	26%	13%	13%
IX 2015-II 2016	47%	54%	21%	21%	15%	15%

Źródło: opracowanie własne na podstawie sondaży realizowanych przez: *Panelbase, YouGov, Survation, ICM, Ipsos-Mori*.

Można wręcz postawić publicystyczne pytanie: gdzie znajduje się przysłowio- wy sufit dla wzrostu popularności *SNP*? Walka o poparcie rządu 60% (w sierpniu 2015 r. zdarzył się nawet sondaż z poparciem 63%) jest rzeczą niespotykaną we współczesnych demokracjach. Z drugiej strony, trudno oczekiwać, by w ciągu najbliższych lat *SNP* mogło osiągnąć większą polityczną władzę niż jednopartyjny rząd w Szkocji i status silnej partii opozycyjnej w Westminsterze. Hipotetycznie możliwe jest uzyskanie statusu partii koalicyjnej w Izbie Gmin, ale jest to uzależnione w głównej mierze nie od poparcia dla *SNP*, ale od rozkładu głosów w pozostałej części kraju i wyniku rywalizacji pomiędzy torysami a laburzystami.

¹⁷ Zob. szerzej P. Mair, *Ruling the Void: The Hollowing of Western Democracy*, Londyn 2013, s. 37–41.

¹⁸ S. Bush, *No members, no money: why „going it alone” is a more difficult route for Scottish Labour than you might think*, „New Statesman” 15.06.2015.

¹⁹ Wyborcy do Parlamentu Szkockiego oddając dwa głosy (system *AMS*) – jeden w okręgu jednomandatowym oraz drugi na listę regionalną. Mandaty z list regionalnych przydzielane są wedle formuły, która kompensuje zniekształcenia z okręgów jednomandatowych. Zob. szerzej S. Kubas, *Parlament Szkocki. Dewolucja – wyzwanie dla Zjednoczonego Królestwa*, Warszawa 2004, s. 68–69.

Poparcie dla niepodległości to jedyna zmienna, która podważa jednoznaczność stwierdzenia o sukcesie. Choć zauważalny był niewielki wzrost poparcia w sondażach w okresie po referendum, to średnie wartości z 20 sondaży przeprowadzonych we wrześniu 2014 r. przed referendum i 20 sondaży przeprowadzonych w okresie od marca 2015 r. do stycznia 2016 r. są do siebie zaskakująco zbliżone. Przeciwnicy niepodległości mieli przewagę średnio 3,4 p.p. przed referendum (jak pokazało samo referendum – w rzeczywistości 10 p.p.), zaś w ostatnich miesiącach 3,1 p.p. Jedyną zmianą, którą warto zauważyć, to spadek liczby osób niezdecydowanych o 2,3 p.p. W świetle dalszych rozważań warto jednak dodać, że istotny wzrost poparcia dla niepodległości nastąpił w czasie przed referendum. Średnia z pięciu sondaży²⁰ zrealizowanych rok przed referendum, we wrześniu 2013 r., po wyeliminowaniu osób niezdecydowanych, wskazała na poparcie dla niepodległości 38,5% (ok. 6 p.p. mniej niż podczas referendum), a dla przeciwników 61,5%.

Tabela 4

Sondażowe poparcie dla niepodległości Szkocji²¹

Okres	Poparcie dla niepodległości Szkocji	Poparcie dla pozostania w Zjednoczonym Królestwie	Osoby niezdecydowane
IX 2014	43,8%	47,2%	9,0%
III 2015-I 2016	45,1%	48,2%	6,7%

Źródło: opracowanie własne na podstawie sondaży realizowanych przez: *Panelbase, YouGov, Survation, ICM, Ipsos-Mori, TNS-BMRB*.

PRZYCZYNY SUKCESU SZKOCKIEJ PARTII NARODOWEJ

Kluczem do sukcesu *SNP* były dwa procesy, mające swój początek jeszcze w okresie kampanii referendalnej, ale nabierające intensywności po referendum. Po pierwsze, była to polaryzacja wokół korzystnej osi sporu, gdzie naprzeciwko *SNP* ramię w ramię stanęły wszystkie partie unionistyczne, w tym laburzyści i torysi. Było to szczególnie istotne w kontekście przyrostu liczby zwolenników niepodległości w okresie kampanii referendalnej. Po drugie, nastąpiła również koncentracja zwolenników niepodległości wokół *SNP*, choć proces ten był bez wątpienia powiązany z pierwszym i opierał się głównie na odebraniu poparcia unionistycznym laburzystom. Badania *British Election Studies* pokazują, że preferencje wyborcze głosujących „nie” w referendum nie były jednoznaczne podczas wyborów 2015 r. – 40% z nich oddało głos na *SLP*, a 23% na *SCUP*, początkowo podobnie było wśród głosujących lub zamierzających

²⁰ Sondaże wykonane przez *TNS BMRB, YouGov* dla „The Times”, *Ipsos MORI* dla *STV News, ICM* dla *Scotland on Sunday* i *Panelbase* dla „Sunday Times”.

²¹ Pytanie zadawane we wrześniowych sondażach brzmiało identycznie jak referendalne: „Czy Szkocja powinna być niepodległym państwem?”. W sondażach po referendum brzmiało ono: „Gdyby referendum w sprawie niepodległości odbywało się dzisiaj, jakby Pan/i zagłosował/a?”.

głosować „tak”. Jeszcze w lutym 2014 r. tylko 55% ze zwolenników niepodległości deklarowało poparcie dla *SNP*, a 21% dla *SLP*. W miesiącu referendum poparcie to wyniosło odpowiednio 70% i 10%, a w czasie wyborów do Izby Gminy już 91,3% oraz 4,1%²². Należy w dodać, że *SNP* świadomie wspomogło ten proces – z list *SNP* w 2015 r. startowało wielu kandydatów, którzy nie byli członkami *SNP*, ale wyróżniali się aktywnością w kampanii referendalnej. Do dziś trudno też dostrzec, aby decyzja ta przyniosła szkody dla spójności wewnętrznej partii.

SNP stało się instytucją ucieleśniającą i gwarantującą szkocką odrębność, dołączając do elementów dotychczasowej triady: Kościół, szkolnictwo i prawo²³. Coraz bardziej szkockość zaczęła wiązać się z głosowaniem na *SNP*, która przeprowadziła procesowi mobilizacji i organizacji, zwłaszcza w grupach młodych wyborców, co stanowi niesłychanie korzystny prognostyk. Unia Zjednoczonego Królestwa nie ma już swojego jednego obrońcy/lidera na terenie Szkocji. Polaryzacja w odniesieniu do jednej osi sporu, którą można wręcz streścić w postaci: *SNP* kontra reszta świata, rozszerzała się poza rywalizację międzypartyjną. Coraz mniej miejsca pozostało dla obojętnych czy niezdecydowanych, również w innych obszarach aktywności publicznej, np. dziennikarzy.

Proces ten wzmocniony był wieloma sprzyjającymi czynnikami. Należy do nich m.in. coraz powszechniejsze zjawisko odrzucenia elity „londyńskiej” i demokracji westminsterskiej – dla przeszło połowy Szkotów żaden rząd z udziałem Partii Pracy czy Konserwatywnej nie byłby optymalnym następstwem wyborów do Izby Gmin w 2015 r.²⁴ Tylko 31% Szkotów chciało, aby Wielką Brytanią rządził jednopartyjny gabinet torysów lub laburzystów²⁵.

Do głosowania na *SNP* mógł również zachęcać brak jasności co do sytuacji wyborczej – oczekiwanie, że powstanie Izba Gmin bez jednopartyjnej większości zachęca do głosowania na mniejsze partie. Wśród Szkotów przekonanych, że powstanie jednopartyjny rząd większościowy po wyborach, *SNP* zdobyło 35,04% głosów, a wśród przekonanych o powstaniu rządu koalicyjnego lub mniejszościowego aż 64,91%²⁶. Takie zachowanie możemy uznać za racjonalne, ponieważ możliwości

²² *Insights into #GE2015: Presentation by Professor Ed Fieldhouse*; <http://www.britishelectionstudy.com/bes-findings/insights-into-ge2015-presentation-by-professor-ed-fieldhouse/#.VrfRx1KKLxI> (data wejścia na stronę 30.01.2016).

²³ Zob. szerzej J. Mitchell, *Scottish Question*, Oxford 2014, s.37-66; D. Beland, A. Lecours, *Nationalism and Social Policy. The Politics of Territorial Solidarity*, Oxford 2008, s.98-102; A. Strathern, P. Stewart, *Minorities and Memories: Survivals and Extinctions in Scotland and Western Europe*, Carolina 2001, s.103.

²⁴ Sondaż *TNS-BMRB* wykonany 19 kwietnia 2015 r. na próbie 1003 dorosłych Szkotów; <http://www.tns-bmrb.co.uk/news/tns-poll-momentum-is-still-with-the-snp-but-many-remain-undecided> (data wejścia na stronę 30.01.2016).

²⁵ Sondaż *Survation* dla *Daily Record* wykonany w dniach 12-17 lutego 2015 r. na próbie 1011 Szkotów powyżej 16. roku życia; <http://survation.com/wp-content/uploads/2015/02/Record-Tables-Feb-2015.pdf> (data wejścia na stronę 30.01.2016).

²⁶ J. Green, E. Fieldhouse, *The Impact of Coalition on the 2015 General Election*; <http://www.britishelectionstudy.com/bes-findings/the-impact-of-coalition-on-the-2015-general-election/#.VrjP8FKKLxI> (data wejścia na stronę 30.01.2016).

wpływu małych partii rosłą w rozproszonym układzie relacji parlamentarnych. Przyczyniło się to w pewnym stopniu do odwrócenia wspomnianego wcześniej trendu – słabszych wyników *SNP* w wyborach do Izby Gmin. Powstaje jednak pytanie, czy takie przeobrażenie preferencji wyborczych może zostać odwrócone, jeżeli zmienia się projekcje składu następnej Izby Gmin.

Badając przepływy wyborcze można zauważyć, że przyrost poparcia dla *SNP* miał trzy główne źródła: grupa byłych wyborców *SLP*, Liberalnych Demokratów, oraz w szczególności głosujący po raz pierwszy. W grupie wiekowej 18-24, wedle niektórych badań, *SNP* wygrało z *SLP* 71% do 17%, podczas gdy w grupie wiekowej +55 już tylko 44% do 25%²⁷. Elektorat *SNP* był też prawdopodobnie bardziej zmobilizowany, podczas badań przedwyborczych częściej deklarowano pewność udziału w wyborach (ok. 10 p.p. więcej niż w przypadku pozostałego elektoratu). Także ok. 40% przypadków zmiany preferencji wyborczych z *SLP* na *SNP* w okresie roku przed wyborami do Izby Gmin (maj 2014 – maj 2015) miało miejsce już po referendum niepodległościowym²⁸. Badania pokazują, że był to proces nieprzypadkowy i może być trudny do odwrócenia. Konwersji sprzyjała pozytywna ocena działań *SNP* jeszcze przed zmianą preferencji wyborczych, ale też lewicowe samookreślenie wyborcy i relatywnie prawicowe określenie pozycji ideologicznej laburzystów. Zgodne z tym są wnioski z innych badań, w których stwierdzono, że laburzyści głosujący „tak” w referendum wyróżniali się trzema atrybutami: przekonaniem, że niepodległa Szkocja poradzi sobie po secesji, pozytywną oceną rządów *SNP* i negatywną oceną demokracji westminsterskiej²⁹.

Słabość Partii Pracy, a w szczególności słabość Szkockiej Partii Pracy, to jeden z kluczowych czynników wpływających na rosnącą popularność *SNP*. Przez dekady okręgi szkockie w wyborach do Izby Gmin uważane były za laburzystowską twierdzę, zwłaszcza wobec zjawiska relatywnie słabszych wyników partii regionalnych w tych wyborach. Fiasko ostatnich lat rządów laburzystów w połączeniu z gorszącymi walkami frakcyjnymi i związanym z tym kryzysem przywództwa w *SLP*³⁰ doprowadziło do klęski. W odczuciu szkockich wyborców stracili oni atrybut „szkockiej” partii, stając się po prostu filią partii londyńskiej, ale też przestali być postrzegani jako partia wyraźnie lewicowa, co umiejętnie zagospodarowało *SNP*. Wrażenia nie mógł poprawić radykalny atak byłej liderki *SLP* Johann Lamont, która wskazywała, że londyńscy liderzy nie pozostawiali żadnej swobody w formułowaniu apelu programowego czy podejmowaniu choćby taktycznych decyzji w codziennym życiu politycznym³¹. Aktualna liderka – Kezia Dugdale rozpoczęła swoją kadencję od ostrej krytyki po-

²⁷ *IPSOS-Mori, Scottish Public Opinion Monitor. April 2015*; <https://www.ipsos-mori.com/research-publications/researcharchive/3565/SNP-remains-in-a-strong-position-as-general-election-enters-final-week.aspx> (data wejścia na stronę 20.01.2016).

²⁸ J. Green, C. Prosser, *Learning the right lessons from Labour's 2015 defeat*, „*Juncture*” 2015, t. 22.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ W latach 2007-2015 *SLP* miało sześciu przywódców: Jack McConnell, Wendy Alexander, Iain Gray, Johann Lamont, Jim Murphy i Kezia Dugdale.

³¹ P. Hutcheon, *The inside story of Lamont's downfall*, „*The Herald*” 26.10.2014.

przedników³², a sytuacji nie ułatwia fakt, że w okresie rywalizacji wewnątrzpartyjnej wyrażała krytyczne opinie o późniejszym liderze brytyjskiej Partii Pracy Jeremym Corbynie. Niektórzy sympatycy mieli nadzieję na wystąpienie w Szkocji efektu Corbyna poprzez odbudowę lewicowego wizerunku partii. Sondaże z ostatniego kwartału 2015 r. i stycznia 2016 r. przeczą temu – SLP nie tylko nie zwiększyła poparcia ponad 20-22%, ale istnieje również realne zagrożenie utraty statusu największej partii opozycyjnej w Parlamencie Szkockim na rzecz torysów. Partia, która właśnie w Szkocji dysponowała ogromnym zasobem kadrowym, gdzie wielu późniejszych ministrów czy nawet premierów zaczynało swoje polityczne kariery, została pozbawiona elity. Politycy tacy jak Douglas Alexander czy Jim Murphy stracili w 2015 r. mandaty parlamentarne. Największą estymą cieszy się obecnie Gordon Brown, w opinii wielu zwłaszcza jego zaangażowanie w kampanię referendalną odegrało istotną rolę³³, ale *de facto* nie jest już aktywnym politykiem (zrezygnował z ubiegania się o mandat posła). Słabość Partii Pracy widoczna była na wszystkich szczeblach systemu politycznego, za znamienne można uznać fakt, iż w pewnym momencie w Izbie Gmin to SNP zajęła symbolicznie rolę głównej partii opozycyjnej wobec konserwatywnego rządu³⁴.

Tradycyjnie słaba (od przeszło czterech dekad) w Szkocji jest Partia Konserwatywna. Torysi w kategoriach wyborczych stali się „toksyczni” – samo określenie torys w realiach szkockich kampanii politycznych używane jest jako negatywny epitet. W przeszłości laburzyści określali SNP mianem tartanowych torysów³⁵ (pokłosie głosowania posłów SNP w 1979 r. ramię w ramię z Margaret Thatcher). Współcześnie to jednak SNP skutecznie przekonało wyborców, że laburzyści to *red tories* (czerwoni torysi), po tym jak w okresie kampanii referendalnej musieli stanąć z nimi po jednej stronie politycznego sporu. Kampania SLP w 2015 r. pozbawiona była też wewnętrznej spójności. Z jednej strony deklarowano walkę o elektorat głosujący w 2014 r. „tak”, a z drugiej próbowano przekonać, że głos na SNP grozi powtórzeniem referendum w niedalekiej przyszłości (co dla głosujących „tak” nie wydawało się prawdopodobnie przerażająca perspektywą). Najważniejsze wydaje się jednak to, że SNP udało się skutecznie wykreować wrażenie, że tzw. *The Vow* (Przyrzeczenie) złożone przez trzech liderów brytyjskich partii dwa dni przed referendum było oszustwem (we wrześniu 2015 r. tylko 9% Szkotów uważało obietnice za całkowicie spełnione³⁶). Nawet Gordon Brown wyraził swoje rozczarowanie z tym związane. Bardzo niekorzystnie zostało odebrane późniejsze powiązanie realizacji elementów

³² J. Kusick, *Kezia Dugdale: New Scottish Labour leader attacks former colleagues for not listening to electorate*, „The Independent” 26.09.2015.

³³ A. Grice, *Scottish referendum result: Gordon Brown's place in history rewritten after decisive intervention*, „The Independent” 19.09.2014.

³⁴ M. Small, *With Labour in disarray, the SNP is the de facto opposition of the UK parliament*, „The Guardian” 13.05.2015.

³⁵ G. Hassan, *The Auld Enemies: Scottish Nationalism and Scottish Labour*, w: G. Hassan (red.), *The Modern SNP: From Protest to Power*, Edynburg 2009, s. 148.

³⁶ Sondaż wykonany przez firmę YouGov dla gazety „The Times” w dniach 7-10 września 2015 r. na próbie 1110 dorosłych Szkotów; https://d25d2506sfb94s.cloudfront.net/cumulus_uploads/document/ixymu9ksjm/Times_ScotlandResults_150910_1.pdf (data wejścia na stronę 25.01.2016).

„Przyrzeczenia” z projektem reformy nazywanej skrótowo *EVEL* (Anglicy głosują w sprawie angielskiego prawa). W konsekwencji *SNP* straszło torysami w Szkocji, a torysi straszili *SNP* w Anglii³⁷, co dla obu partii okazało się wyborczo opłacalne. Bardzo wiele miejsca w kampanii *SNP* poświęciło konserwatywnej polityce *austerity*, stawiając się w roli jedynych obrońców szkockich obywateli przed społecznymi skutkami tej – ich zdaniem – okrutnej polityki³⁸.

Istotnym atutem torysów stała się ich liderka Ruth Davidson, ale trudno traktować partię jako poważne wyzwanie dla *SNP* – stawką jest tu raczej walka o miano najlepszego z przegranych, co w świetle wydarzeń ostatnich dwóch dekad i tak byłoby dla torysów szkockich ogromnym sukcesem. Brak popularności torysów w Szkocji przy jednoczesnym premierostwie Davida Camerona stał się podbudową do delegitymizowania całego systemu politycznego – braku mandatu Partii Konserwatywnej do rządzenia Szkocją. Jak to określano żartobliwie jeszcze podczas poprzedniej kadencji – w Szkocji jest więcej pand wielkich³⁹ niż konserwatywnych posłów do Izby Gmin⁴⁰. Słabość Liberalnych Demokratów nie wymaga szerszego wyjaśnienia – w Szkocji miały miejsce te same procesy jak w pozostałych częściach kraju – osłabienia ich popularności jako słabszego koalicjanta torysów.

Przez lata wydawało się, że do najmocniejszych stron *SNP* należy jej lider – Alex Salmond, którego można określić mianem charyzmatycznego (choć ten termin należy do najczęściej nadużywanych we współczesnej debacie politycznej). Członków *SNP* o jego niezbędności najboleśniej przekonał okres 2000-2004, kiedy to pod przywództwem Johna Swinney'a partia przeżyła regres popularności i wydawało się, że rola opozycji w Parlamencie Szkockim jest jej pisana na wieczność. To Salmond doprowadził partię do władzy i umożliwił realizację jej najważniejszego postulatu poprzez przeprowadzenie referendum. Potraktował jego ostateczny rezultat jako osobistą porażkę, składając rezygnację. Następcą została Nicola Sturgeon, która w 2004 r. zaniechała walki o stanowisko lidera, aby otrzymać funkcję najważniejszej współpracownicy Salmonda, z teką zastępcy Pierwszego Ministra od 2007 r. Jej awans był powszechnie oczekiwany od wielu lat, a objęcie przez nią przywództwa nastąpiło w sposób płynny, bez sporów czy jakiegokolwiek formy rywalizacji. Oboje Sturgeon i Salmond są mocnymi punktami partii, ale nowa liderka ma też kilka istotnych prze-

³⁷ Sugerowano, że tak naprawdę to Salmond będzie kierował ewentualnym koalicyjnym rządem Partii Pracy; J. Ganesh, *Tories and SNP shadowbox to mutual benefit*, „Financial Times” 15.02.2016.

³⁸ M. Arnott, *The Coalition's Impact on Scotland*, w: M. Beech, S. Lee (red.), *The Conservative-Liberal Coalition*, Basingstoke 2015, s. 207.

³⁹ Temat pand wielkich w Szkocji ma kontekst polityczny. Dwie wielkie pandy (Yang Guang i Tian Tian) przebywające w szkockim zoo od 2011 r. stały się ulubienicami mediów i lokalnej społeczności, a prasa tabloidowa przez pewien czas zajmowała się analizą ewentualnego losu pand w przypadku użyskania niepodległości. *Scots tell PM David Cameron: 'Keep you hands off our pandas'*, „Daily Record” 2.07.2012.

⁴⁰ H. Yousaf, *Scottish Independence: With More Pandas Than Tory MPs, Scotland Doesn't Need to Be Dictated to By David Cameron*, „Huffington Post. United Kingdom.” 11.03.2012, http://www.huffingtonpost.co.uk/humza-yousaf/scottish-independence-scotland-doesnt-need-cameron_b_1196576.html (data wejścia na stronę 05.02.2016).

wag. Jest lubiana w szczególności w grupie osób starszych i kobiet⁴¹, co jest bardzo ważne, bo to właśnie dwie grupy, które rozstrzygnęły wynik referendum. Bywa to tłumaczone na płaszczyźnie psychologicznej, wyższym poziomem niechęci do ryzyka, ale także po części stylem politycznym Salmonda, często określanym jako konfliktowy lub wręcz agresywny, co wśród tych grup obywateli odbierane jest negatywnie. Sturgeon była jedynym liderem partii uczestniczącej w wyborach 2015 r. ocenianym pozytywnie. W okresie wyborów 2015 r. w Szkocji bilans jej wskaźnika poparcia wynosił +55 (popierało ją 70% wyborców, przeciwne zdanie wyraziło tylko 15%)⁴². Dla porównania bilans lidera Partii Pracy w Szkocji – Eda Milibanda wynosił -2. Jej pracę w Szkocji jako Pierwszego Ministra w sierpniu 2015 r. oceniało pozytywnie 75%, zaś negatywnie tylko 19% (bilans +56)⁴³. David Cameron jako premier był oceniany w Szkocji pozytywnie przez ledwie 30% wyborców, a negatywnie przez 64% (bilans -34, zwraca uwagę w obu przypadkach niska liczba osób niezdecydowanych – 6%). W tym kontekście powracał często spotykany od lat 80. argument o deficycie demokracji – niemożliwym do usunięcia bez uzyskania niepodległości – bo obywatele Szkocji otrzymują władzę, którą jednoznacznie odrzucili⁴⁴.

Należy też wspomnieć o zjawisku, które Ian Macwirther barwnie nazwał „obywatelskim tsunami”⁴⁵. Podczas kampanii referendalnej nastąpiło niesłychane obywatelskie ożywienie, powstawało wiele inicjatyw angażujących rzesze obywateli, w miastach takich jakich Glasgow czy Edynburg każdego dnia odbywały się debaty, przedstawienia teatralne czy koncerty związane z kampanią – bardzo aktywny w tym czasie stał się świat kultury. Wielu komentatorów podzielało konstatację, że referendum „czuło się na ulicy”⁴⁶, a atmosfera oczekiwania rosła z każdym dniem. Przełożyło się to na wyjątkowy poziom frekwencji w referendum. Zwiększona obywatelska partycypacja okazała się trwała i skutkowała także podwyższoną frekwencją w wyborach 2015 r. Wyniosła ona w okręgach szkockich 71,1%, wobec 63,8% i 60,6% w poprzednich wyborach. Była to także frekwencja wyższa niż w pozostałych częściach Zjednoczonego Królestwa, co wcześniej nie miało miejsca (poprzedni przypadek

⁴¹ Sondaż *YouGov* przeprowadzony w dniach 29 kwietnia – 1 maja 2015 r. na próbie 1162 dorosłych Szkotów. http://cdn.yougov.com/cumulus_uploads/document/tbq1budwfl/SundayTimes_Scotland_150501_VI_Trackers_Website.pdf (data wejścia na stronę 30.01.2016).

⁴² Sondaż *TNS-BMRB* zrealizowany w dniach 16-20 kwietnia 2015 r. na próbie 1199 dorosłych Brytyjczyków, http://www.2.msglobal.com/l/36112/2015-04-29/4zz8mf/36112/92738/20.4.2015_Scotland_tables.pdf (data wejścia na stronę 5.02.2016).

⁴³ Sondaż *YouGov* przeprowadzony w dniach 29 kwietnia – 1 maja 2015 r. na próbie 1162 dorosłych Szkotów. http://cdn.yougov.com/cumulus_uploads/document/tbq1budwfl/SundayTimes_Scotland_150501_VI_Trackers_Website.pdf (data wejścia na stronę 30.01.2016).

⁴⁴ M. Arnott, C. Macdonald, *More than a Name: the Union and the Un-doing of Scottish Conservatism in the 20th Century*, w: D. Torrance (red.) *Whatever Happened to Tory Scotland?*, Edynburg 2012, s. 56.

⁴⁵ I. Macwirther, *Tsunami: Scotland's Democratic Revolution*, Glasgow 2015, s. 1-5.

⁴⁶ A. McFadyen, *Referendum marks return of Scottish street politics – whatever the outcome*, <http://america.aljazeera.com/articles/2014/9/16/in-scotland-streetpoliticsisbackwhatevertheoutcome.html> (data wejścia na stronę 25.01.2016).

wyższej frekwencji w Szkocji niż pozostałych częściach kraju zdarzył się podczas wyborów w październiku 1974 r.). W świetle przytoczonych wcześniej argumentów można zakładać, że to właśnie *SNP* stało się głównym beneficjentem aktywizacji szkockich wyborców.

Istotne skutki mogła również przynieść taktyka przyjęta przez zwolenników unii w ostatnich tygodniach przed referendum, którą określa się czasem mianem „Projekt Strach” (*Project Fear*)⁴⁷. Unioniści rysowali przerażające wizje losu Szkocji w przypadku secesji, ale w sposób, który wyraźnie zakładał, że w Wielkiej Brytanii nie ma i nie będzie żadnego równouprawnienia partnerów, a hegemonem jest Anglia. Mowa tu w szczególności o wypowiedzi Kanclerza George’a Osborne’a⁴⁸, który wyraźnie zapowiedział, że jeżeli dojdzie do secesji to rząd brytyjski nie pozwoli na zachowanie unii walutowej i utrzymanie przez Szkocję funta szterlinga. W niektórych opiniach pobrzmiwał ton, który był obrazowo streszczany jako „za mali, za biedni, za głupi”⁴⁹ na niepodległość. Można więc zaryzykować hipotezę, że styl kampanii unionistów pozwolił na referendalne zwycięstwo, ale naruszył fundamenty solidarności brytyjskiej⁵⁰. Celnie ujął to dziennikarz *BBC* Alan Little w specjalnej edycji popularnego programu „Panorama”: „Przyszłe pokolenia Szkotów będą potrzebowały pokazania przyczyn, aby kochać i wierzyć Unii tak jak nasi rodzice i dziadkowie, a nie tylko bać się alternatywy”⁵¹.

Trzeba też uwzględnić korzystną dla *SNP* rolę mediów podczas kampanii 2015 r. Wcześniej liderzy partii wielokrotnie, mając ku temu uzasadnienie, skarżyli się na negatywną rolę najważniejszych gazet i kanałów telewizyjnych. Podczas kampanii przed referendum skrót *MSM* od wyrażenia *mainstream media*⁵² traktowany był jako symbol nieuczciwych warunków kampanii, ingerencji Londynu i generalnie wrogości mediów wobec środowisk niepodległościowych. Przedmiotem silnego ataku stała się niedawna brytyjska duma – stacja *BBC*⁵³. Ale porównanie sytuacji w 2015 r. z poprzednimi kampaniami prowadzić może do konkluzji, że nastąpiło prze-

⁴⁷ F. Simpkins, *Better Together and the No Campaign: from Project Fear to Grace?*, „Revue française de civilisation britannique” 2015, t.20, nr 2.

⁴⁸ J. Pike, *Project Fear: How an Unlikely Alliance Left a Kingdom United but a Country Divided*, Londyn 2015, s. 116.

⁴⁹ I. Macwhirter, *Road to Referendum*, Glasgow 2013, s. 299.

⁵⁰ Należy jednak przyznać, że swoją wersję „Projekt Strach” miało też *SNP*, którego politycy w trakcie kampanii twierdzili, że brak niepodległości będzie skutkował prywatyzacją *NHS* (podstawowa instytucja ochrony zdrowia w Wielkiej Brytanii) i likwidacją formuły *Barnetta* (sposób wyliczania dotacji na potrzeby wykonywania zadań publicznych w Szkocji) – co nie miało miejsca, mimo zwycięstwa unionistów.

⁵¹ A. McKillop, *Will the Scots find reasons to love Britain again?*, „Scottish Review” 14.10.2014.

⁵² Zob. szerzej A. Law, *Mediating the Scottish independence debate*, „Media Education Journal” 2015, t. 56, s. 3-8. Pojawiały się jednak głosy, że w 2014 r. po raz pierwszy miała miejsce kampania, w której internet był istotniejszy od stacji telewizyjnych, A. Haggerty, *Social media more influential information source than newspapers in Scottish independence referendum, YouGov finds*, „The Drum” 17.10.2014. Można dostrzec tu pewne analogie do debaty publicznej w Polsce, gdzie wielką popularność zdobył zwrot „media mainstreamowe”, też w negatywnym kontekście.

⁵³ Popularność w Szkocji zdobyła książka o znamienym podtytule *Jak BBC ukradło referendum: GA* Ponsonby, *London Calling: How the BBC Stole the Referendum*, Londyn 2015.

sunięcie się sympatii mediów szkockich – zwiększała się liczba tytułów prasowych i stacji telewizyjnych co najmniej neutralnych wobec *SNP*⁵⁴. Nie do przecenienia było też zaproszenie Nicola Sturgeon do ogólnobrytyjskiej debaty liderów partii. Po raz pierwszy uczestniczyli w niej nie tylko liderzy trzech największych partii, ale także, poza walijskie *Plaid Cymru* czy Partia Zielonych. Sturgeon świetnie wykorzystała swoją szansę, w powszechnym odbiorze zostając zwyciężcą debaty⁵⁵, ale mogła też z łatwością kreować się na reprezentantkę szkockich interesów wobec liderów partii ogólnobrytyjskich.

Sprzyjająca dla *SNP* okolicznością był też równomierny, jak na warunki systemu *FPTP* (*First Past the Post*) wręcz perfekcyjny, rozkład głosów dla partii. Partia „nie marnowała” swoich głosów; podczas *General Election 2015* tylko w dwóch okręgach poparcie dla kandydata *SNP* przekroczyło próg 60%, a jednocześnie tylko w pięciu było poniżej 40%.

Jednocześnie należy pamiętać, że sam dorobek rządów *SNP* jest obecnie oceniany w sposób coraz bardziej niejednoznaczny. Przykładowo, bilans gospodarczy po roku rządów Sturgeon tylko 25% Szkotów oceniło dobrze, podczas gdy źle 24%, a aż 45% nie było w stanie wybrać żadnej z powyższych opcji⁵⁶. Podobnie zróżnicowane były oceny systemu ochrony zdrowia – 34% pozytywnych, 29% negatywnych, przy 33% niezdecydowanych. Relatywnie najlepiej oceniany jest dorobek *SNP* w sferze edukacji, odpowiednio 30%, 19% i 40% niezdecydowanych respondentów; zaś najgorzej w zwalczaniu przestępczości i funkcjonowaniu wymiaru sprawiedliwości: 23% ocen pozytywnych, więcej negatywnych – 29%, i również 40% niezdecydowanych. Generalnie oceniając, nie są to złe wskazania, ale dalekie od takich, które można byłoby uznać za uzasadnienie wyborczego triumfu.

Można stwierdzić, że doszło do odwrócenia mechanizmu – wcześniej źródłem siły *SNP* nie był postulat niepodległości, ale jej kompetencje do sprawowania władzy publicznej⁵⁷. Przez długi czas poparcie dla *SNP* jako partii było wyraźnie większe niż poparcie dla niepodległości Szkocji. Obywatele mieszkający na terenie Szkocji, ale definiujący się bardziej jako Brytyjczycy niż Szkoci, i tak głosowali częściej na

⁵⁴ R. Rose, M. Shephard, *The long and the short of the SNP breakthrough*, w: P. Cowley, D. Kavanaugh (red.), *The British General Election of 2015*, Basingstoke 2015. Przykładowo, szkocka edycja popularnego tabloidu „The Sun” zachęcała do głosowania na *SNP* w 2015 r., choć jeszcze w 2007 r. nazywała takie zachowanie wieszaniem „szkockiej głowy” na szubienicy. Warto jednak dodać, że angielska edycja „The Sun” zachęcała w 2015 r. do głosowania na torysów.

⁵⁵ Sondaż zrealizowany przez *YouGov* dnia 21 kwietnia 2014 r. na próbie 1522 dorosłych Brytyjczyków; https://d25d2506sfb94s.cloudfront.net/cumulus_uploads/document/58cq50r3fx/Debate_for_website_final.pdf (data wejścia na stronę 30.12.2015).

⁵⁶ Sondaż *TNS-BMRB* przeprowadzony w sierpniu 2015 r. na próbie 1029 Szkotów powyżej 16. roku życia. http://storage.pardot.com/36112/114148/TNS_Holyrood_Voting_Intention_Poll_10_August_2015.pdf (data wejścia na stronę 25.01.2016).

⁵⁷ Zob. R. Johns, J. Mitchell, C. Carman, *The Scottish National Party's success in winning an outright majority at Holyrood in May 2011 was an extraordinary result in an 'ordinary' election. Research shows that Scots voters did not move further towards secession and independence. British Politics and Policy at LSE*; <http://eprints.lse.ac.uk/37993/> (data wejścia na stronę 30.01.2016).

SNP niż na konserwatystów, wydawałoby się najważniejszą partię stojącą na straży niepodzielności Zjednoczonego Królestwa⁵⁸. Teraz *SNP* stała się trwałym elementem szkockiej tożsamości, co jest zjawiskiem korzystnym pod warunkiem istnienia silnego poparcia dla postulatu niepodległości. Jest to też pewnym atutem w obliczu procesu nazywanego publicystycznie „zużywaniem” się władzy – negatywne wydarzenia, rządowe kryzysy i zwiększająca się liczba niezadowolonych z jakości rządzenia politycznego hegemon wcale nie musi przełożyć się na porażkę wyborczą. Aktualny układ ustrojowy daje też *SNP* i rządowi Szkocji wygodny argument odwołujący się do dwóch poziomów władzy, zrzucający winę za wszystkie niekorzystne wydarzenia w życiu społeczno-politycznym Szkocji na brak niepodległości.

PODSUMOWANIE

Referendum niepodległościowe w Szkocji zakończyło się triumfem zwolenników unionizmu. W miesiącach po referendum wystąpiło jednak pozornie zaskakujące zjawisko wzmocnienia partii postulującej niepodległość i jednocześnie regres partii unionistycznych, czego kulminacją stały się wybory do Izby Gmin w 2015 r. Przyczyn należy szukać w głównej mierze w procesach polaryzacji, koncentracji i konsolidacji odnoszących się do głównej linii sporu wokół postulatu niepodległości Szkocji. Zostały one zapoczątkowane już w trakcie kampanii referendalnej, ale stały się w pełni widoczne dopiero w kolejnych miesiącach. Do najważniejszych okoliczności sprzyjających wystąpieniu tych zjawisk należy zaliczyć: rosnącą niechęć do instytucji demokracji brytyjskiej, kryzys organizacyjny, personalny i programowy Szkockiej Partii Pracy, popularność lidera i efektywną zmianę przywództwa w obrębie *SNP*, a także dalekośiężne skutki kampanii unionistów określanej mianem „Projekt Strach”. Uzupełnieniem kategorii czynników sprzyjających mogą też być: obywatelskie ożywienie w wyniku kampanii referendalnej, bardziej przychylna postawa mediów, oszczędnościowa polityka konserwatywnego rządu w Londynie, ogólnobrytyjski kryzys Liberalnych Demokratów oraz względy taktyczne: powszechne oczekiwanie ukonstytuowania się Izby Gmin bez jednopartyjnej większości i korzystny w kontekście większościowego systemu wyborczego terytorialny rozkład poparcia dla *SNP*.

W 2015 r. wytworzyła się w brytyjskim systemie politycznym dynamika, która jest wyraźnie korzystna dla *SNP* i zwolenników niepodległości. Wynik referendum niepodległościowego tylko przez krótki czas był powszechnie traktowany jako roz-

⁵⁸ Choć kategoria ta nie jest szczególnie liczna – zgodnie z typologią Moreno ok. 5% obywateli określa się w ten sposób (kolejne 3-4% czuje się wyłącznie Brytyjczykami). Zob. *Has the Referendum Campaign Made a Difference?*, Edynburg 2014, s.7. <http://scotcen-what-scotland-thinks-chart-images.s3.amazonaws.com/files/62d0afd9-d75b-46ba-887c-a384017007b7/ssa-2014-launch-jc-briefing-final-2pdf> (data wejścia na stronę 30.01.2016).

strzygający na dekady. Właściwe pytanie może nie brzmi już, czy kiedykolwiek odbędzie się drugie referendum niepodległościowe, ale czy coś może je powstrzymać, zwłaszcza w kontekście coraz bardziej nieprzewidywalnego przebiegu referendum dotyczącego członkostwa Zjednoczonego Królestwa w Unii Europejskiej. Dla pozycji *SNP* bardzo korzystne są także dalsze rządy niepopularnego w Szkocji Camerona. Może więc czekać Szkocję los podobny do Quebecu, określanego przez niektórych mianem *Neverendum*⁵⁹.

Referendum było bez wątpienia kluczowym wydarzeniem w procesie budowania pozycji *SNP*. W rezultacie można się nawet pokusić o tezę, że Szkocka Partia Narodowa zastąpiła Kościół Szkocji jako organizacyjne ucieleśnienie i gwaranta szkockiej odrębności. Taki przebieg wydarzeń nie był przewidywany chyba nawet przez liderów *SNP*, jeżeli przypomni się ich walkę o przesunięcie terminu referendum i umieszczenie wśród możliwych odpowiedzi trzeciego wariantu, określanego mianem *devo max*⁶⁰ – dewolucji o najszerszym możliwym zakresie⁶¹. Podobnie, patrząc w dłuższej perspektywie czasowej, *SNP* jest beneficjentem procesu dewolucji i stworzenia Parlamentu Szkockiego, choć w latach 90. partia nie należała do szczególnie gorących zwolenników tej reformy. Przy dokonywaniu prognoz należy jednak pamiętać, że o szkockich możliwościach niepodległości decydują nie tylko czynniki, takie jak poczucie tożsamości narodowej i spory konstytucyjne, ale także oceny funkcjonowania partii politycznych i kierunki prowadzonej polityki publicznej, oraz w coraz większym stopniu kontekst międzynarodowy (brytyjskie referendum w sprawie członkostwa w Unii Europejskiej).

Dr Tomasz Czapiewski, Instytut Politologii i Europeistyki, Wydział Humanistyczny, Uniwersytet Szczeciński (tomekczapiewski@gmail.com)

Słowa kluczowe: referendum niepodległościowe, partia regionalna, Szkocja, Zjednoczone Królestwa, Wybory do Izby Gmin

Keywords: independence referendum, regional party, Scotland, United Kingdom, General Election

⁵⁹ Można tłumaczyć na język polski jako nigdy niekończące się referendum. M. Qvortrup, *The 'Neverendum'?: A History of Referendums and Independence*, „Political Insight” 2013, t. 4 nr 2, s. 4-7.

⁶⁰ E. Adam, *Self-determination and the Use of Referendums: the Case of Scotland*, „International Journal of Politics Culture and Society” 2014, t. 27 nr 1, s.49.

⁶¹ Badania opinii publicznej wyraźnie wskazują, że trzeci, pośredni wariant zdobyłby najwięcej zwolenników. Pytanie, czy taki „triumf” sprzyjałby na płaszczyźnie wyborczej wzmocnieniu *SNP*. Binarność postawionego wyboru kazała części zwolenników *devo max* zagłosować za niepodległością, co okazało się prawdopodobnie wehikułem ku zmianie preferencji partyjnych na *SNP*.

ABSTRACT

This article aims to explain the seemingly paradoxical process of the strengthening of the Scottish National Party in the period immediately after the Scottish independence referendum in 2014. The main reasons are the processes of polarization and consolidation of the SNP and unionist parties around the binary choice - yes or no to independence. The most important circumstances contributing to the phenomenon include: growing aversion to the institutions of British democracy; crisis of the Scottish Labour Party in terms of organization, personnel and program; popularity of the new leader and the effective change of leadership within the SNP, as well as far-reaching effects of the Unionists' campaign referred to as "Project Fear". Additionally, we can also mention: surge in civic activism as a result of the referendum campaign, a more favorable attitude of the media, austerity policies of the Tory government in London, country-level crisis of the Liberal Democrats and tactical considerations: a widespread expectation of a House of Commons without a one-party majority and the territorial distribution of electoral support for the SNP - beneficial in the context of a majoritarian system. 2015 is the year when the political momentum in Scotland changed, and it clearly favoured SNP and supporters of independence. The results of the independence referendum were only for a short time widely regarded as conclusive for decades. When making predictions one should remember that Scottish possibilities of independence are determined not only by factors such as national identity and constitutional disputes, but also by assessment of the functioning of political parties and public policies, and increasingly by the international context (United Kingdom European Union membership referendum).